

Методи и подходи за работа в мултикултурна среда

Наръчник за учителя

Съдържание:

I.	Цели на настоящия наръчник	2
II.	Въведение	3
III.	Фактори, допринасящи за културното многообразие	6
IV.	Формиране на идентичност	13
V.	Предизвикателства спрямо културното многообразие	14
VI.	Културни модели	19
VII.	Културно отзивчиво преподаване (Culturally responsive instruction)	21
VIII.	Методи за въвеждане на мултикултурно образование в класната стая	23
IX.	Честосрещани стереотипи за учениците от други култури	27
X.	Примерни дейности за работа с деца и младежи	28
XI.	Източници	31

Екип, подготвил наръчника:

Маги Назер, Изпълнителен Директор на фондация „Солидарност в действие“, социолог
Линдзи Дей, стажантка във фондация „Солидарност в действие“ и детска учителка в
Albany Community School, Вермонт, САЩ

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

I. Цели на настоящия наръчник

Съдържанието на настоящия наръчник и препоръчаните придружаващи го дейности ще помогнат на читателя да:

- Придобие представа за понятията за „култура“ и идеологиите, обвързани с различни културни модели и подходи за работа в мултикултурна среда
- Разбере значенията и важността на понятията култура, раса, социоикономически статус и др. при работата с деца и младежи
- Изгради позитивен подход за работа с деца и/или младежи, който приветства културните различия и културното многообразие
- Обясни как расизма, дискриминацията и стереотипите оказват негативно влияние върху децата и младежите с различна културна принадлежност, както и да предложи подходящи алтернативи, приложими в детските градини и училищата

II. Въведение

Увеличаващото се културно многообразие в рамките на глобалната общност изисква от учителите да познават и разбират различаващите се ценности, обичаи и традиции на своите ученици и да спомагат за създаването на приобщаващи межкултурни преживявания за всички тях.

Моделът за асимилация на имигранти, доскоро считан за ефективно решение за справяне с разнообразието от наличните култури в САЩ, вече не се смята за ефективен и приложим. Теорията на „притопяващата тенджерка“ (от англ. ез. „melting pot“), която стои зад този модел, е разкритикувана от академици и общественици и бива отричана като стратегия за елиминиране на културното многообразие. **Практиката показва, че опитите за културна асимилация не водят до загубата на културните различия при емиграция в друга държава и не са адекватна стъпка за създаването на общество, основано на равенство и приемственост.** ¹ Друг модел, който се прилага в държави като Канада, е този на „мозайката“, в рамките на който се приема, че различните етноси запазват отличителните си белези, но успешно функционират като част от цялото.²

Притокът на емигранти, бежанци и европейски преселници към България, наред с необходимостта от ефективното интегриране на наличните на територията на страната етнически групи в образователната система и работния пазар създават предпоставките за търсенето на нови подходи за устойчивото развитие на мултикултурно разбирателство, диалог и сътрудничество.

През 2019г. демографската картина на страната разкрива, че етническите българи представляват 85% от населението, българските турци – 8.8%, ромите – 4.9%.³ Според тези данни за 15% от населението на България българският не е майчин език. Тези и други демографски тенденции превръщат разбирането за различията, съпътстващи културните, етническите, социоикономическите, половите и индивидуалните разлики необходимост – особено в контекста на образователната система.

Този обучителен наръчник разглежда културното многообразие в контекста на образователните общности и се основава на схващането, че отговарящото на нуждите на децата и младежите мултикултурно образование може да бъде ключ към разрешаването на редица предизвикателства в детската градина, училището и отвъд тях.

Впредвид увеличаващото се културно разнообразие в образователните институции по целия свят темата за това как учителите да работят най-успешно в мултикултурна среда придобива все по-голяма важност.⁴ Много изследователи в сферата на образованието работят върху това да се идентифицират най-добрите практики, чрез

¹ „Multicultural Education of Children and Adolescents“, Lakehead University,

https://teachingmulticulturalism.weebly.com/reading-for-session-three.html?fbclid=IwAR2cFz7AxWSkK52mgh8yaYs1jh_X5UwqZJ2AE0vHz9kIVPB4X4ca72uRJYg

² Palmer, H. (1976). Mosaic versus Melting Pot?: Immigration and Ethnicity in Canada and the United States. *International Journal*, 31(3), 488–528. <https://doi.org/10.1177/002070207603100307>

³ Данни от *World Population Review*, 28.07.2019г. <http://worldpopulationreview.com/countries/bulgaria-population/>

⁴ Palmer, H. (1976). Mosaic versus Melting Pot?: Immigration and Ethnicity in Canada and the United States. *International Journal*, 31(3), 488–528. <https://doi.org/10.1177/002070207603100307>

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

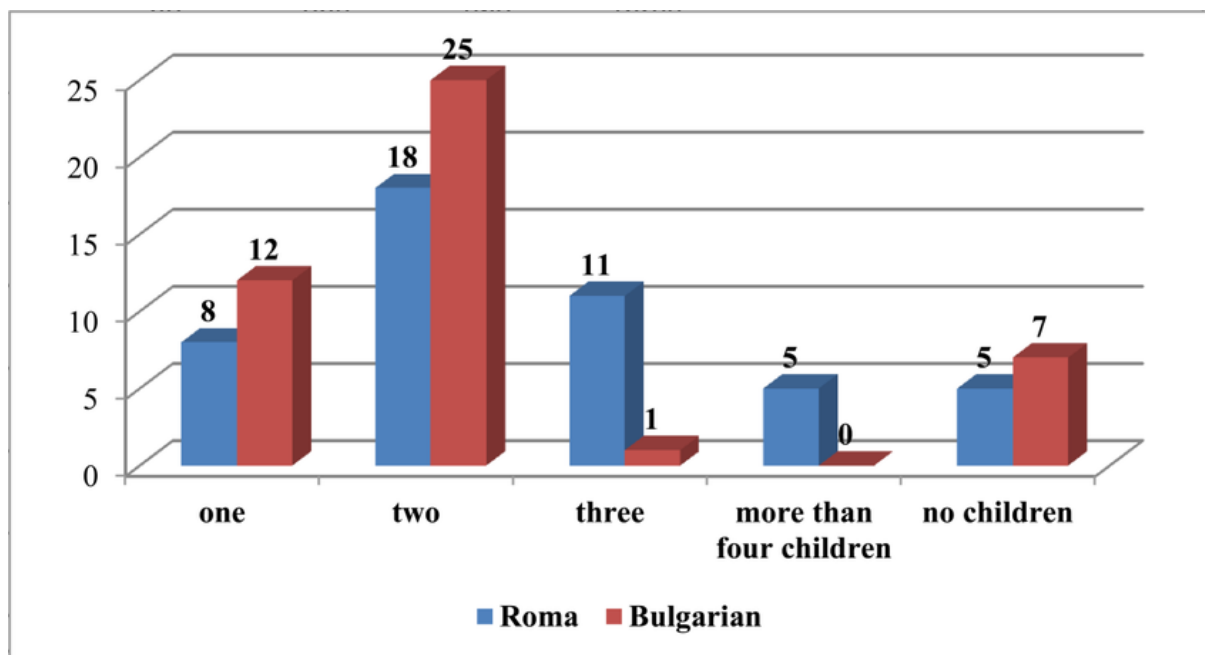
Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

които учениците да намират адекватна подкрепа и да развиват своите умения за общуване с хора от различни култури. Според Джеймс А. Банкс, един от основателите на мултикултурното образование, сред основните цели на този подход е постигането на реформи в образователните институции, за да могат учениците от различни расови, етнически и социални групи да получат възможността за образователно равенство⁵. Стремещт към мултикултурно образование се мотивира от идеята, че живеем в мултикултурно общество и че трябва да умеем да разбираме различните културно светове, които ни заобикалят.

Горното изображение показва броят живи раждания на български жени с българска етническа принадлежност и с ромска етническа принадлежност. Видимо българките от ромски произход раждат повече деца отколкото етническите българки.⁶

Няколко предупредителни слова

Всеки, който пише и говори за културното многообразие (на англ. ез. „diversity“) трябва да го прави с изключително внимание. **Не можем да подчертаем достатъчно необходимостта да избягваме груповите обобщения.**

Различията между учениците, с които работим, съществуват поради разлики в социалния им клас, времето на пребибаване в държавата, личностни характеристики и редица други фактори.

⁵ Banks, J. A. (1993). Chapter 1: Multicultural Education: Historical Development, Dimensions, and Practice. *Review of Research in Education*, 19(1), 3–49. <https://doi.org/10.3102/0091732X019001003>

⁶ Kitova, T.. (2015). Birth and Abortion Rates among Roma and Bulgarian Ethnic groups in Bulgaria. *Sylwan*. 159.

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

Нека не забравяме, че ромите, например, не са хомогенна група⁷. Разнообразните ромски групи, които съществуват на територията на страната ни, се различават помежду си в своите ценности, стил на живот и други характеристики. Обобщаването обикновено се основава на стереотипи и предубеждения, които учителите могат да прехвърлят на възпитаниците си и чрез които могат да затруднят приспособяването на учениците с различна от доминантната за държавата културна принадлежност. **Личният контакт и задълбоченото изучаване на световите на тези, с които работим и общуваме, са задължително условие, за да ги опознаем.**

Въпроси за личен размисъл или дискусия с колеги:

С какви култури най-често ми се налага да работя? Има ли промяна от началото на кариерата ми досега?

Защо, според мен, е важно да работя ефективно в мултикултурна среда? Какви резултати бих искал/а да постигна?

⁷ За справка препоръчваме [тази статия](https://www.worldbank.org/bg/news/feature/2014/02/12/how-gender-affects-life-choices-among-bulgarian-roma), публикувана от Световната Банка:

<https://www.worldbank.org/bg/news/feature/2014/02/12/how-gender-affects-life-choices-among-bulgarian-roma>, както и [информационния справочник](http://www.osf.bg/downloads/File/RomaGuideFinal.pdf), публикуван от Отворено общество (2008):

<http://www.osf.bg/downloads/File/RomaGuideFinal.pdf>

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

III. Фактори, допринасящи за културното многообразие⁸

1) Култура

Дефинираме „култура“ като комбинацията от ценности, религиозни практики, идеали, форми на артистично изразяване, модели на социални и междуличностни взаимоотношения, социално придобити форми за възприятие, поведение и мислене. **Възприятията на различните хора, наред с техните предпоставки, са културно предопределени. Как се чувстваме и мислим, как се държим и как реагираме отразяват нашата културна принадлежност.**

Важно е да отбележим, че всички хора имат култура. Може да звучи странно, казано по този начин, но само до преди столетие културата била възприемана като привилегия на подбрано малцинство. Образованите хора, които били грамотни и „просветени“ в „тайнствата“ на европейските музика, театър и изкуства, били възприемани като „имащи“ култура, докато другите били считани за лишени от такава. Днес си даваме сметка, че **всички хора имат култура.**

Наред с това хората могат дори да бъдат част от повече от една култура. Тези, които наричаме „бикултурни“, имат културни компетенции и познание, които им дават възможността да се чувстват комфортно и да бъдат ефективни комуникатори в две култури.

Въпроси за личен размисъл или дискусия с колеги:

Разгледайте своят собствен културен профил – към колко култури принадлежите? Кои са те?

Освен етническата си културна принадлежност най-вероятно притежавате и други културни принадлежности. Към коя религиозна култура принадлежите? Каква е културата на сексуалната ви ориентация? На икономическия и професионалния ви статус? (Ако се чудите защо бихме влючили сексуалната ориентация или професионалната принадлежност към различните видове култура, помислете дали тези идентичности не са обвързани с ритуали, практики, ценности и други характеристики, които създават сходство и усещане за свързаност между хората, които имат такава принадлежност.)

Как всички тези културни принадлежности Ви влияят?

⁸ Текстът в тази глава е адаптирана версия на избрани части от „Multicultural Education of Children and Adolescents“, Lakehead University, https://teachingmulticulturalism.weebly.com/reading-for-session-three.html?fbclid=IwAR2cFz7AxWSkK52mgh8yaYs1jh_X5UwqZJ2AE0vHz9klVPB4X4ca72uRJYg

Снимка: Български деца играят със строител (Уницеф).⁹

2) Раса

Обозначавайки някои биологични разлики между хората, в исторически план понятието „раса“ е било използвано с цел различаването между различни групи от хора. Определянето на расовите категории е трудно поради широкия спектър от физически и личностни характеристики, които хора и групи споделят. Научната общност признава физическите различия между расите, но не може да обясни междурасовите разлики в социалното поведение.

Необходимо е да изведем на преден план няколко важни точки, засягащи разбирането ни за расите. Миграциите на големи групи от хора от един географски район в друг и наличието на бракове между хора от различен расов произход не променят факта, че представите ни за расите продължават да имат силно социално въздействие. Въпреки че в международен мащаб расизмът и расистките прояви биват заклеймявани, вярванията, че определни раси са на по-високо „еволюционно“ ниво от други, продължават да бъдат широко разпространени.

Расовата принадлежност, обаче, ни дава малко информация за културната принадлежност на различните хора. Дори и да знаем към коя раса принадлежи един

⁹ Снимка на УНИЦЕФ: <https://www.unicef.org/bulgaria/en/inclusive-education-and-early-learning>

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

човек, това не ни дава много информация за техните език, националност, география и религия.

В рецензия на книгата на Джейн Болгатц „Да говорим за раса в класната стая“ (2005г.) Вайнър (2006) твърди, че усилията на учителите по отношение на мултикултурното образование на учениците им трябва да се простира отвъд разговорите за „герои и празници“, както често се прави в САЩ, като вместо това учителите трябва да интегрират разбирането за раса и расови преживявания в цялостното образование на учениците. Болгатц окуражава учителите да предизвикват учениците си критично да дискутират хипотетични ситуации, наред с настоящите статистики и обществени събития.

3) Етнически произход

Етносът е човешка група със споделена история, територия на живеене, език и култура, чиито членове имат самосъзнание за единство¹⁰. Други характеристики на етническия произход са наличието на споделени представи за групата, усещане за споделена идентичност и културни модели, споделени политически и икономически интереси.

Членството в определен етнос не е доброволно, въпреки че е възможна лична идентификация със съответната група. Силната етническа идентификация показва споделянето и приемането на груповите ценности, вярвания, поведения, език и начин на мислене, но съществуват значителни разлики в степента на етническа идентификация. Споделените културни или физически характеристики и възприятието за различност спрямо други групи също са ключов елемент при етническото самоопределение.

4) Социален пол (на англ. ез. „gender“)

Понятието „джендър“ описва категориите „женственост“ и „мъжественост“ – мислите, чувствата и поведенията, на базата на които един човек бива определен като мъж или жена.

Всеки текст, отнасящ се към мултикултурното образование, би бил непълен, ако пропусне да адресира разликите, породени от социалните измерения на пола. Впредвид това, че половото неравенство традиционно е ограничавало потенциала на жените, учителите имат отговорност да разясняват на своите ученици стереотипичните вярвания за мъжете и жените и да работят върху изграждането на позитивни ролеви модели както за момичетата, така и за момчетата.

Редица международни изследователи и академици твърдят, че **половото неравенство започва още в детството** (Baunach 2001). Въпреки че е постигнато много с оглед на намаляването на половите неравенства, учителите невинаги имат еднакво отношение и поведение спрямо момичетата и момчетата. Половите неравенства продължават да съществуват. Учебните институции понякога насърчават практики, които

¹⁰ Речник на понятията, Нов Български Университет, <https://nbu-rechnik.nbu.bg/bg/obsht-spisyk-na-ponqtq/etnos>

обезкуражават или изключват момичетата от участие в определени дейности, или ги насочват към занимания и интереси, които отговарят на стереотипичните норми и роли, предназначени за жените и момичетата. Същото може да бъде валидно и за момчетата.

Недискриминцията следва да бъде споделена цел за всички учители в дадена образователна институция и да бъде част от нейната политика и образователна философия.

Дейност, която можете да изпробвате:

Стереотипи на показ

Разделете децата или младежите, с които работите на момчета и момичета. Дайте инструкции на всяка група да обсъди как може да опише или „обобщи“ другата група. Участниците могат да нарисуват или напишат идеите си, като след това трябва заедно да ги представят пред другата група. Тази дейност е много забавна за всички, но е важно да бъде съпътствана от задаването на критични въпроси, за да могат стереотипите да бъдат опровергани или да стане ясно, че не се отнасят до всички, и че могат да бъдат обидни и ограничаващи.

[Видео с ученици от 5-7кл., които правят презентация на стереотипите си за момчетата.](#) Кадрите са заснети от Маги Назер по време на водени от нея дейности по програма „Успех“.

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

[Видео с ученици от 5-7кл., които правят презентация на стереотипите си за момичетата.](#) Кадрите са заснети от Маги Назер по време на водени от нея дейности по програма „Успех“.

Въпроси за личен размисъл или дискусия с колеги:

Направете списък с практики в детската градина, които могат да имат негативен ефект върху развитието на момичетата или момчетата. Как можете да ги промените? Какви очаквания имате спрямо момичетата в групите от деца, с които работите? А момчетата?

5) Социоикономически условия

Социоикономическите неравенства са сериозен проблем в цяла България. Макар и никой да не е застрахован срещу бедността, малцинствата най-често са засегнати от бедност.

Националните статистики ясно показват, че бедността засяга в по-голяма степен представителите на етнически малцинства: 77.2% от българите от ромски произход живеят в бедност, докато сред етническите българи процентът е 17.5%¹¹.

Бедността обикновено е пряк резултат на безработицата. Значителни разлики могат да бъдат видени при разглеждането на дяловете на бедни в рамките на всяка

¹¹ Индикатори за бедност и социално изключване за 2017г., Национален Статистически Институт, http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/SILC2017_en_89UE9ZC.pdf

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

етническа общност, както и според икономическата им дейност. Сред бедните етнически българи 53.3% са пенсьонери, докато сред ромите това са безработните (39.9%). Под прага на бедността се намират 25.9% от работещите роми, 25.7% от работещите българи от турски произход и 20.1% от работещите етнически българи. Тези данни показват, че по-голям дял от роми – безработни и работещи - живеят в бедност спрямо другите етнически групи в страната.

Бедността е също пряко свързана с наличието и степента на образование. Във всяко общество е видимо, че колкото по-образован е един човек, толкова повече намалява възможността да бъде безработен и да живее в бедност. Това означава, че **за ромската общност и всички други малцинствени групи качеството и продължителността на обучение е от критична важност за осигуряването на бъдещ успех и реализация.**

Социалноикономическите разлики играят съществена роля върху поведението, мисленето и взаимоотношенията между хората. **Разликите в ценности между учители и ученици често отразяват разликите в класовите принадлежности на едните и другите.** Учителите, които идват от семейства от средната класа често изпитват трудности при разбирането на социалните и икономическите проблеми, които съпътстват животите на децата и младежите от семейства с ниски доходи. Много учители са твърде отдалечени от преживяванията на учениците си и са склонни да тълкуват разликите в ценности, поведения, вярвания по отрицателен начин без разбиране за културната логика, стояща зад тези различия. Това може да има огромен ефект върху академичните резултати на учениците, тяхното желание да посещават училище, както и тяхната самооценка.

Социалния клас на един човек често бива тълкуван като отражение на неговите амбиции или мотивация за успех. Сериозна грешка е да стереотипизираме на базата на социоекономически статус и да приемаме – съзнателно или не – че хората с ниски доходи не притежават необходимото, за да успеят, или че нямат нужната мотивация. Разликите в социалния клас в някои случаи могат да бъдат дори по-значими от тези, произтичащи от различната културна принадлежност.

6) Здравословен статус

Според здравния доклад за 2017г. На Европейската Комисия достъпът до здравни услуги в България продължава да бъде проблем.

Дванадесет процента от българските граждани нямат здравни осигуровки, като високите такси за здравни услуги, които неосигуряващите се трябва да заплатят, застрашават достъпа до здравни услуги за уязвими групи, включително етническите малцинства, възрастните хора и тези с ниски доходи. Отдалечеността до здравни заведения и недостига на лекари издигат значителна бариера спрямо достъпа до здравеопазване, особено за хората с ниски доходи.¹²

7) Език

¹² Национален профил на здравето за България за 2017г., публикуван от Европейската Комисия: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/state/docs/chp_bulgaria_english.pdf

Макар че по-голямата част от населението на България говори български език, не всички деца в училищна възраст идват от семейства, в които се говори български.

На 19.09.2017г. Министърът на Образованието и Науката обяви в предаване по БТВ, че между 18-24% от първокласниците в страната имат майчин език, който не е български.¹³ Впредвид тези данни учителите трябва да бъдат запознати с езиковите различия сред учениците си и да ги адресират. Читателите трябва да помнят, че говоренето на език различен от доминантния за държавата, в която се намира детето, се асоциира с академични затруднения, проблеми със социализирането и ниско самочувствие.

Въпроси за личен размисъл или дискусия с колеги:

От какъв социален клас са децата или младежите, с които работите? По какво си личи, че е така? Как, според Вас, социалният клас на учениците Ви спомага или потиска тяхното интелектуално, физическо и емоционално развитие?

Към кой социален клас принадлежите Вие и обкръжението Ви?

---

¹³ БТВ, „Красимир Вълчев: От образователната система липсват над 200 хил. деца“, 19.09.2017г.: <https://btvnovinite.bg/bulgaria/krasimir-valchev-ot-obrazovatelnata-sistema-lipsvat-nad-200-hil-deca.html>

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

IV. Формиране на идентичност¹⁴

Формирането на идентичност включва задаването на въпроси като „Кой съм аз?“ и „Кой искам да бъда?“. Идентичността е нашето усещане за място в света, както и смисълът, който възприемаме, че имаме в по-широкия контекст на живота. Важно е учителите да покажат на децата и младежите, с които работят, че хората могат да имат повече от една идентичност по едно и също време. Един човек може да бъде мюсюлманин, жена, българин, пловдивчанин и пр.

Едно от основните предизвикателства пред учителите е да възприемат учениците си като различни и уникални вместо като хомогенна група. Учителите, които приемат, че децата, с които работят, са по-скоро еднакви, често се провалят в това да адресират индивидуалните и културните различия, както и да създадат преживявания, които спомагат формирането на позитивни културни идентичности.

Друго предизвикателство пред учителите, работещи с деца с различни културни принадлежности, е свързано с необходимостта всеки човек да има осъзнато отношение спрямо собствения си културен и етнически профил. Една от целите на учителите би могла да бъде това да преподават себеприемане, да помогнат на учениците си да придобият разбиране и приемане както на положителните, така и на отрицателните черти на културните групи, към които принадлежат, както и да им предадат важността на това да работим за създаването на по-справедлив свят.

В някои случаи членовете на малцинствени културни групи могат да се чувстват подтикнати да изоставят части от идентичността си, за да бъдат приети или за да постигнат успех в рамките на доминантната култура. Други може да не приемат ценностите и поведението на доминантната културна група като подходящи за тях. Тези, които усвояват поведението и културните модели на доминантната група могат да преживеят криза на идентичността или вътрешна съпротива, породена от изоставянето на собствените културни вявания.

Въпроси за личен размисъл или дискусия с колеги:

Какви идентичности притежавате самите Вие?

Как различните Ви идентичности Ви влияят в различни моменти? (Напр. Идентичността на „родител“, „възрастен/а“, „хетеросексуален/а“ „образован/а“, „българин/ка“, „жена/мъж“, „човек в добро здравословно състояние“, „учител“ и пр.)

14 Текстът в тази глава е адаптирана версия на избрани части от „Multicultural Education of Children and Adolescents“, Lakehead University, https://teachingmulticulturalism.weebly.com/reading-for-session-three.html?fbclid=IwAR2cFz7AxWSkK52mgh8yaYs1jh_X5UwqZJ2AE0vHz9klVPB4X4ca72uRJYg

V. Предизвикателства спрямо културното многообразие¹⁵

Исторически много хора са били третирани с жестокост и омраза поради техните различия. Сред тях са индианците, чиито земи са били отнети и чиято култура е била унищожена от новопристигналите в Америка европейци; африканците, които биват превърнати в роби в Новия свят и които и до днес биват дискриминирани в САЩ и Франция; евреите, които биват избивани в контрацентрационни лагери по време на Хитлерова Германия.

Пред учителите стои предизвикателството да спомогнат за изграждането на почовечни и равнопоставени общества, като поставят основите за мултикултурно разбирателство, диалог и сътрудничество още в ранна детска възраст. Това може да се случи чрез мултикултурно образование, което се противопоставя на расизма, предубежденията и етноцентризма.

1) Расизъм и Предубеждения

Расизмът е идеологическа система, използвана, за да бъде оправдавано дискриминирането на едни расови групи от други. Социалните и икономически неравенства, расизма, предубежденията и етноцентризма не са изчезнали по света. Расовите неравенства продължават да въздействат негативно на своите потърпевши, ограничавайки тяхното развитие и благосъстояние.

Расизмът има както явни, така и скрити форми. Във всяка култура на учителите се налага да се справят с проблеми, създадени от тази реалност, и да изследват своите собствени предубеждения, наред с вярванията, които са им били вътълпени. Предизвикателството пред учителите е да намалят незнанието, което подхранва расизма, и да развият поведението и нагласите, от които хората се нуждаят, за да избягват расизма и да могат успешно да съществуват в многокултурна среда.

Когато учителите се фокусират върху премахването на расовите и етническите дискриминация и предубеждения и преподават ценности, които създават условия за разбирателство, диалог и сътрудничество в мултикултурна среда, от това печелят всички, не само учениците с различен от доминантния културен профил.

2) Привилегия на „белите“

Привилегията на „белите“ се описва като произтичащите ползи за тези, които са били конструирани като притежаващи "белота" или биват възприемани като бели (Manglitz, 2003). Привилегията на белите също може да се определи като убеждението, че само ценностите и начините на живот на белите хора са правилни (за разлика от тези

¹⁵ Текстът в тази глава е адаптирана версия на избрани части от „Multicultural Education of Children and Adolescents“, Lakehead University, https://teachingmulticulturalism.weebly.com/reading-for-session-three.html?fbclid=IwAR2cFz7AxWSkK52mgh8yaYs1jh_X5UwqZJ2AE0vHz9kIVPB4X4ca72uRJYg

на другите хора), като чрез тези ценности и одобрени начини за живот непрекъснато се засилва социалната дистанция между групите (Hays & Chang, 2003).

В научната литература се приема, че белотата е расова категория, свързана с неравен достъп до ресурси и възможности. Една от съществуващите перспективи приравнява белотата с привилегия и потисничество и призовава за отказ и премахване на концепцията за белота. Втората перспектива призовава към полагането на сериозни усилия за предефинирането на белотата в прогресивна, антирасистка бяла идентичност. И двете перспективи споделят схващането, че всички расови категории са продукт на социална формулировка, че са гъвкави и са повлияни от променящите се исторически, обществени и политически условия.

Наред с това международната литература в социалните науки приема, че признаването на въздействието на потисничеството и привилегиите на белите, наред с позиционирането на другите като по-„низши“ стъпала в човешката йерархия, е ключова стъпка за справяне със системния и институционализиран расизъм и че е необходимо за белите да изследват своята идентичност, наред с това как тя е замесена в расизма (Manglitz, 2003).

Привилегиите може да се разглеждат и в контекста на наличието на власт, достъп до ресурси, предимства и статус на мнозинство. Да имаш власт включва да имаш контрол, избор, автономия и авторитет или влияние върху другите. Достъпът до ресурси обхваща благоразположението що се отнася до пари, възможности и/или материални притежания. Предимствата включват наличието на връзки, специално отношение, социална подкрепа и липса на загриженост за другите. Статусът на мнозинство се притежава от тези, които са част от мнозинството по брой, социално положение и/или социални норми. Обратното на привилегиата, потисничеството, е липсата на привилегия, власт, достъп и статус на мнозинство (Chang, 8: Dean, 2004).

3) Стереотипи

Стереотипите са определяни като представи и мнения, формирани чрез обобщаване, често твърде опростено, на един или повече отличителни белези на дадена група¹⁶. Могат да бъдат позитивни, неутрални и негативни.

Стереотипите създават обобщени мисловни картини, които обикновено създават предпоставки за положително или отрицателно осъждане на отделни хора или цели култури. Макар да могат да бъдат полезни, стереотипите могат да нанасят сериозна вреда, когато се използват като причина за по-различно отношение и поведение.

¹⁶ Сдружение „Възможности без граници“, „Стереотипи и предразсъдъци“:

<http://ontolerance.eu/%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F/%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5-%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F/item/%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%BF%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%81%D1%8A%D0%B4%D1%8A%D1%86%D0%B8>

Въпреки че стереотипите могат да бъдат частично верни, е от изключителна важност учителите да се отнасят със скептицизъм към стереотипите и да си дават сметка, че повечето стереотипи водят до предубеждения, симпатия или несимпатия, одобрение или неодобрение към съответните културни групи.

Осъзнатото разбиране, че стереотипите водят до превръщането на определени хора в жертви на расизъм, сексизъм и други форми на дискриминация, е от ключова важност за учителите, които искат да служат като своеобразен „мост“ между различните култури, представлявани от техните ученици.

Учителите, които успешно изпълняват ролята си на межкултурни посланици, си дават сметка за собствените си стереотипи и предубеждения и работят върху тяхното премахване, като наред с това успяват по подходящ начин да предизвикват учениците си да бъдат критични спрямо мисленето си и да поставят под въпрос вярванията си за другите.

Как могат учителите да се противопоставят на предубежденията и стереотипите? Как могат учителите да създават образователни програми, които отговарят на нуждите на учениците им и позволяват на разнообразните им културни принадлежности да намерят място в класната стая по полезен за всички присъстващи начини?

Ето няколко насоки:

- ✓ Учителите трябва да осъзнават своите собствени стереотипи и предубеждения.
- ✓ Учителите трябва да имат високи очаквания към всички свои ученици, без значение от тяхната културна принадлежност.
- ✓ Учителите трябва да изследват и да се противопоставят на стереотипите и предубежденията на своите ученици.
- ✓ Учителите трябва да предоставят на учениците си учебни материали, които представят герои, в които учениците могат както лично да се припознаят, така и такива, които представляват други културни групи. И в двата случая е важно героите да бъдат представени реалистично и без наличие на расизъм, сексизъм и стереотипизиране.
- ✓ Учителите не бива да разделят учениците по техните културни белези, а вместо това да създават възможности за сътрудничество и междуетничен или межкултурен диалог (напр. Чрез работа или игра в малки, смесени групи)
- ✓ Учителите трябва да спомагат за развитието на разбиране и емпатия към стереотипизираните групи чрез ролеви игри, симулации и други подходящи и съобразени с възрастта на учениците методи.

Културните стереотипи и обобщения могат сериозно да навредят на междуличностните взаимоотношения между учители и ученици, както и негативно да повлияят на образователния процес. Това се отнася както за стереотипите, свързани с етнически или расов произход (напр. „ромските деца не са добри ученици“), така и за тези основани на други фактори, бележещи различия (напр. „момчетата не са добри по математика“).

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

Стереотипите могат да бъдат много трудни за забелязване, поради което от учителя се изисква да изследва задълбочено собствените си емоционални реакции. Ако, например, учителят в детската градина отбягва определени деца, защото не миришат добре или изпитва гняв към тях, защото идват със скъсани дрехи (което може да се тълкува като липса на загриженост и да бъде определено с епитети като „мърлявщина“) неговото поведение практически наказва тези деца заради техния социоекономически статус.

Твърде често стереотипите биват възприемани като коренящи се във „факти“ и се превръщат в основата за професионални решения с огромно въздействие.

Въпроси за личен размисъл или дискусия с колеги:

Избройте няколко честосрещани стереотипи за културните групи, с които работите. Откъде произтичат тези стереотипи? Обективни ли са?

Как могат тези стереотипи да повлияят върху образователни решения, които Вие или Ваши колеги взимат спрямо учениците от съответната културна група?

Избройте няколко начина, чрез които можете да постигнете по-добро познаване на други културни групи вместо да се доверите на стереотипите.

4) Етноцентризъм

Етноцентризмът е вярването, че нечия култура е по-„висша“ от културите на други групи от хора. Хората често се уповават на етноцентрични вярвания, когато оценяват и осъждат поведението на другите. Хората със силни етноцентрични нагласи и убеждения може да изпитват затруднения при позитивното оценяване на считаните от тях за „чужди“ културни практики. За тях е трудно да приемат диапазона от културни различия, които съществуват в обществото.

Тъй като културата ни определя начина, по който се чувстваме, мислим и се държим, именно тя представлява нашия основен критерий за оценяване на другите и техните действия. Нашият собствен етнически произход се превръща в нормата за другите култури по света. Оценяваме другите по своите собствени културни стандарти и убеждения, като по този начин става невъзможно да видим другите култури като отделни от нашата. По същество, етноцентризмът е социален феномен, поради който виждаме собствената си култура като натурална, правилна и по-висшестояща, докато културните практики и вярвания на другите възприемаме като странни и низшестоящи.

Предизвикателството пред учителите в мултикултурна среда е да повишат чувствителността и разбирането си за разнообразните форми на етноцентризъм, които се разпространяват в обществото ни и за които невинаги си даваме сметка. Например, учебниците и помагалата могат да спомагат етноцентризма толкова изкусно, че да бъде трудно за учителите да го доловят. Тъй като обикновено приемаме без въпроси гледните

точки, които съответстват на нашата собствена отправна точка, убеждения и ценности, може дори да не си даваме сметка за съществуването на други културни перспективи.

Етноцентризмът може да бъде адресиран по следните начини:

- Посейте у децата и младежите идеята, че не бива да считаме културните различия за правилни или грешни, по-висши или по-низши.
- Създавайте възможности за преподаване и учене (например, съвместна работа в малки групи или възможности за обучение по метода връстници-обучават-връстници), така че ученици от различни култури да придобият опит от първа ръка един с друг.
- Бъдете пример за приемане и уважение към всички хора с отношението си.
- Окуражавайте уважение към всички разлики – културни или етнически, социоекономически, свързани със сексуалната ориентация, физическите увреждания, пола и други характеристики, които допринасят за разнообразието между хората.
- Не подминавайте изказвания, които показват липса на приемственост към културните различия, а потърсете възможност да им отговорите по подходящ начин.

Адресирането на етноцентризма е сериозно предизвикателство, но е от изключителна важност, тъй като межкултурното образование се основава на окуражаването на приемането на културите и културните практики на другите. На първо място е необходимо преподавателите да разпознаят техния собствен етноцентризм, наред с възможността той да възпрепятства способността им да бъдат обективни. Наред с това е трудно да убедим децата и младежите, че така както те възприемат своята култура за „правилна“, другите също разглеждат убежденията си като правилни. Да успеем убедително да размаскираме етноцентризма и да научим учениците си да разглеждат чуждите културни различия и вярвания с повече разбиране и в по-позитивна светлина не е лесна задача. В някои случаи по този начин можем да се противопоставяме на многогодишни вярвания и убеждения, които семействата на учениците ни поддържат и им предават.

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

VI. Културни модели¹⁷

Учителите, наред с всички други служители в образователните институции, трябва да изследват своите нагласи по отношение на културното разнообразие и да установят дали възприемат различната културна принадлежност като признак на:

- *културен дефицит* (предполагащ необходимостта от промяна)
- *културно несъответствие* (което предполага, че учащите се от различен културен произход се провалят, защото техните черти са несъвместими с учебните практики на образователните институции),
- *културно богатство* (което предполага, че различията правят хората уникални и обогатяват образователните институции).

Това не е маловажен, теоретичен въпрос. Възприятията на учителите към културните различия определя тяхната философия на преподаване и отношение към учениците, с които работят, и методите им на работа.

Модел „Културен недостиг“

Според този модел учениците, които са културно различни, се възприемат като социално и културно „ограничени“, „недоразвити“, тъй като поведението, езикът и обичаите им са различни от възприеманите от средната класа за задължителни.

Възприятието, че някои култури не търсят начини за развитие поради културен „недостиг“ води до обвиняване на жертвата. Хората от определни култури са обвинявани за това, че не са по-успешни в социален, образователен, икономически аспект. Този културен модел ограничава разбирането за ролята, която обществените и политическите фактори наред със стереотипите и предубежденията играят.

Модел „Културни несъответствия“

За разлика от по-рано разгледания модел този модел възприема, че културите са изначално различни, но не непременно по-„висши“ или „низши“ спрямо една друга. Този модел възприема, че хората с различна културна принадлежност са по-малко успешни академично, тъй като културните им характеристики не съответстват на културните характеристики на доминантната група, които са отразени в практиките и изискванията на образователните институции.

Според този модел академичните постижения са свързани със степента на съвместимост между груповите ценности и характеристики и тези на образователната система. Колкото по-високо е съответствието, толкова по-голяма е вероятността за образователен успех.

¹⁷ Текстът в тази глава е адаптирана версия на избрани части от „Multicultural Education of Children and Adolescents“, Lakehead University, https://teachingmulticulturalism.weebly.com/reading-for-session-three.html?fbclid=IwAR2cFz7AxWSk52mgh8yaYs1jh_X5UwqZJ2AE0vHz9kIVPB4X4ca72uRJYg

Модел „Културно различни“

Този модел разпознава различията като силни страни, които са ценни и които обогатяват образователните институции и обществото като цяло. Неговите последователи все пак вярват, че всички деца и младежи имат нуждата да научат преобладаващите културни ценности и знания. Научните изследователи вече разполагат с голяма база от данни, които показват, че езиковите различия и разликите в стилове на учене не са дефицити. Разликите могат да се разглеждат и като основа, която спомага учебния процес.

Все пак известна доза културно съответствие между ученици и учители е необходима, когато двете страни започват да прозират културните различия помежду си, без значение дали тези различия са свързани с очаквания за образователния процес или начина на живот въщи. Това е особено важно за учениците, които превключват между различни културни кодове за поведение въщи и в училище.

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

VII. Културно отзивчиво преподаване (Culturally responsive instruction)¹⁸

Културно отзивчивото преподаване е процес, в който учителят интегрира културни знания и знания за предишните преживявания и опит на учениците си и съобразява учебния процес със техните стилове на учене и представяне на наученото, за да направи учебният процес по-подходящ и ефективен за тях (Gay, 2000).

Според тази дефиниция този тип преподаване има следните характеристики:

1. Помага на учениците да разберат, че преживяванията, ценностите и перспективите, които човек има, влияят на това как те изграждат знание в която и да било област или дисциплина.
2. Разпознава културното наследство на различни етнически групи както като наследство, което засяга нагласите и подходите на учениците към ученето, така и като съдържание, което има смисъл да бъде част от официалната образователна програма, следвана от образователните институции.
3. Създава смислови мостове между преживяванията въщи и в училище, както и между академичните абстракции и реалността.
4. Използва широк спектър от стратегии за преподаване, свързани с различните стилове (начини) на учене.
5. Провокира учениците да познават и уважават както собственото си културно наследство, така и тези на своите връстници.
6. Преподава на цялостната личност, давайки си сметка за важноста не само на академичните постижения, но и на поддържането на културна идентичност
7. Подхожда към личностното развитие като към активен, социален процес, основан на сътрудничество между различни хора, чрез който се развиват умения за учене през целия живот, изследователски интерес, критично мислене и любопитство спрямо общество, неравенства, социална промяна и др.
8. Насочва учениците към разбирането, че никоя самостоятелна версия на „истината“ не е нито пълна, нито перманентна чрез предоставянето на достъп до автентично познание за различните етнически групи и техните културни ценности, практики и светоглед.
9. Използва културите и преживяванията на учениците с недоминантна културна принадлежност като средство за учене и преподаване вместо да ги пренебрегва и отхвърля.
10. Овластява маргинализираните групи и трансформира отделните хора, като им помага да развият знания, умения и ценности, за да могат ефективно да общуват в межкултурни пространства.

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

Има много теми, свързани с мултикултурното образование, които трябва да се имат предвид при планирането на всеки урок. Професионалното развитие като учител изисква да приемем това, че ни липсват познания за определени групи и да използваме всяка възможност, за да се информираме.

---

¹⁸ Тази глава от наръчника е адаптирана версия на част от статията „30 Ways to Become a Culturally Sensitive Educator“ с автор Сара Бригс, публикувана на 03.03,2014г.:
<https://www.opencolleges.edu.au/informed/features/culturally-sensitive-educator/>

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

VIII. Методи за въвеждане на мултикултурно образование в класната стая¹⁹

1. Придобийте ясна представа за основните понятия и подходи в мултикултурното образование.

Мултикултурното образование е прогресивен подход за трансформиране на образователната система, който се основава на идеите за образователно равенство и социална справедливост. Съставните части, които са задължителни за мултикултурното образование включват:

- интегриране на учебното съдържание
- работа с предубежденията
- създаване на овластяваща учебна среда и социална култура.

Тези компоненти са взаимно свързани и изискват задълбочено внимание, тъй като се свързват с усилията за справяне с конфликтите в днешния свят както на местно, така и на глобално ниво. Това, което децата научават за общуването с различните от тях в детската градина и в училище, определя колко добре ще могат да се справят с живота във все по-глобализирания се свят, който ги очаква.

- ✓ *Интеграцията на учебното съдържание* е резултат на степента, в която учителите използват примери и съдържание от разнообразие от култури и групи, за да илюстрират ключови понятия и теми, свързани с разглежданите образователни дисциплини.
- ✓ *Процесът на създаване на знание* описва процесът, чрез който учителите помагат на учениците да разберат, изследват и установят как предразсъдъците, възприеманите по подразбиране ценности, взаимовръзки и критерии, както и приеманите за даденост перспективи в дадена научна дисциплина определят начините, по които съответната дисциплина конструира познанието.
- ✓ *Намаляването на предубежденията* описва уроци и дейности, използвани от учители, за да помогнат на учениците си да развият позитивно отношение към различни расови, етнически и културни групи. Научни изследвания показват, че уроците и учебните материали, които включват съдържание за различни расови и етнически групи могат да помогнат на учениците да развият по-позитивни междугрупови поведения и модели на обявяване при наличието на определени условия в контекста на преподаването (Banks, 1995b).

---

¹⁹ Тази глава от наръчника е адаптирана версия на статия, публикувана в уебсайта „The edvocate“ от Октомври, 2015г. с автор Матю Линч, <https://www.theedadvocate.org/6-ways-to-implement-a-real-multicultural-education-in-the-classroom/>

- ✓ *Педагогика на справедливостта* съществува, когато учителите променят методите си на преподаване, за да улеснят академичните постижения на ученици от различни расови, културни и социално-класови групи (Banks & Banks, 1995).

Овластяваща образователна култура и социална структура се създава, когато културата и организацията на образователните институции бъдат трансформирани, за да дадат възможност на учениците от различни расови, етнически и полови групи да изпитат равенство и равен статут.

2. Наблюдавайте отблизо учениците си и уважавайте своите преживявания от първа ръка повече от написаното в учебниците и учебните помагала.

Дейвид Колб създава 4-степенен модел, който помага на учителите да достигнат дълбоко разбиране за нуждите на определена група от ученици. Стъпките, които този модел предписва, включват преминаването от конкретен опит към рефлексивно наблюдение, след това към абстрактна концептуализация и накрая към активно експериментиране с учениците. Запознаването с този модел спомага осъзнаването на ценността на разнообразието в класната стая.

- **Конкретен опит**

Този етап от процеса на учене подчертава личното участие на хората в ежедневните ситуации. На този етап обучаемият е по-склонен да разчита повече на емоциите си, отколкото на систематичен подход към проблеми и ситуации. В ситуация на учене учещият се разчита на способността си да бъде отворен и адаптивен към промените. Пример: млад човек се явява на интервю за работа за пръв път.

- **Рефлексивно наблюдение**

В този етап от процеса на учене хората вникват в определени ситуации и придобиват нови идеи с помощта на различни гледни точки. В подобна ситуация на учене учещият се разчита на и развива собствените си търпение, обективност и внимателна преценка, като не е задължително да предприема никакви действия. Формирането на мнения се основава на собствените мисли и чувства.

В продължение на представения вече пример, след като приключи с интервюто за работа, младият човек размишлява върху това, което е постигнал и прави наблюдения въз основа на случилото се.

- **Абстрактна концептуализация**

На този етап ученето включва използване на теории, логика и идеи, а не чувства, за да се разберат проблеми или ситуации. Обикновено обучаемият разчита на системно планиране и разработва теории и идеи за решаване на проблеми.

В примера, младежът след това обмисля процеса на интервюиране за работа и своето представяне и се опитва да направи връзки с теории или знания, които могат да бъдат приложими.

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

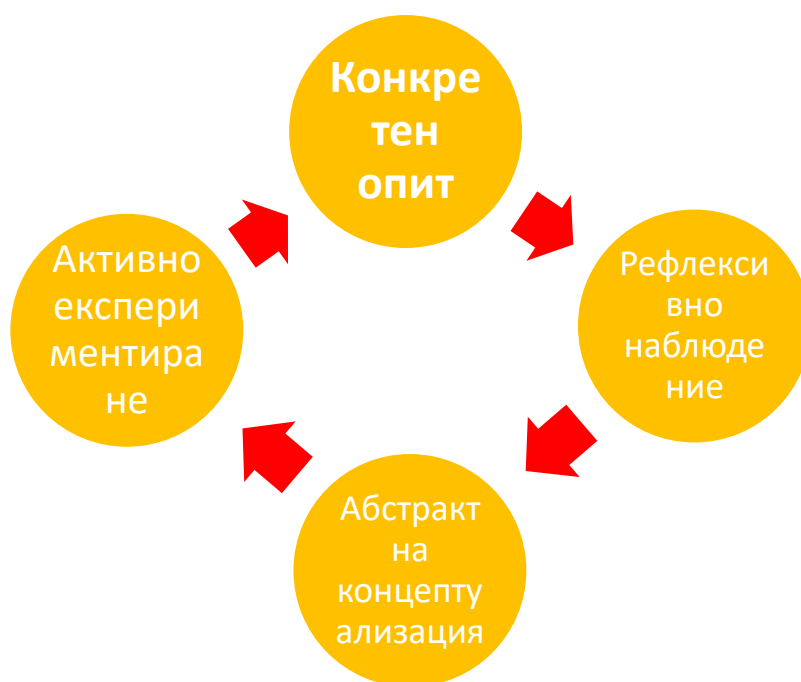
+359 889925804

- **Активно експериментиране**

Ученето на този етап приема активна форма чрез експериментиране в променящи се ситуации. Обучаващият се използва практически подход и използва стратегии, които наистина работят, вместо просто да наблюдава ситуация.

Например, младежът обмисля начини за подобряване и изпробва методи и стратегии, извлечени в хода на предишните етапи на учене.

3. **Запознайте се със стиловете на учене на своите ученици.** Учителите могат да помогнат на учениците да разкрият своите силни страни, като им помогнат да открият своите предпочитани стилове на учене и им помогнат да се научат да се възползват от тях. По този начин децата и младежите могат да разберат кои методи за разбиране работят най-добре за тях. Търсенето на стиловете на учене на учениците в един клас е само по себе си урок за приемането на различията, които съществуват между хората.

Съществуват редица теории за определяне на стила на учене, които се фокусират върху различни характеристики на учащите. Полезен документ с информация за стиловете на учене по Дейвид Колб, наред с въпросник за определяне на личен стил на учене може да бъде намерен [ТУК](#).

4. **Окуражавайте учениците си да се гордеят с произхода си.** Учителите трябва да търсят начини да подчертават по положителен начин разликите между учениците си. Това може да се случи чрез различни дейности, като това учениците да интервюират свои

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

близки, да създадат семейно дърво, да нарисуват рисунки, в които да изобразят елементи от културата си („време, прекарано със семейството“, семейни ритуали или обичаи и др.)

5. **Осъзнато изследвайте предразсъдъците си.** За да могат да насърчават мултикултурното опознаване и разбирателство, учителите трябва задълбочено да изследват своите вярвания, ценности и предубеждения. Учителите трябва да бъдат добре запознати с ценностите, традициите, стиловете на общуване, принос към обществото и модели на междуличностни взаимоотношения на своите ученици. Четенето за културното многообразие е добро начало, но не може да измести живото общуване с членове на културите, от които идват учениците.

6. **Създавайте възможности за отпразнуване на културното многообразие.** Ако се използват по-креативен начин, дейностите в клас и домашните могат да предоставят врата към културните вярвания и практики на учениците, с които работим. Задачи, които помагат на учениците да разсъждават за нещата, които научават извън училище или за семейните им истории и традиции могат да бъдат много полезни за това да продължим да опознаваме учениците си и да ги вдъхновим да изследват с интерес както собствената си култура, така и културите на другите. Посещенията на кварталите, в които живеят учениците също помагат за установяването на това какви видове социална подкрепа са налични и какви предизвикателства стоят пред учениците извън училище.

IX. Честосрещани стереотипи за учениците от други култури²⁰

Важна първа стъпка в развитието на компетенция за работа с деца и младежи от различни култури е развитието на осъзнато разбиране за влиянието на културното многообразие в класната стая. Започнете, като изследвате стереотипите или вярванията, които приемате за даденост по отношение на поведенията и потенциала на учениците си.

Тук можете да намерите списък, създаден от изследователите Шари Сандърс и Диана Кардияс от Центъра за Изследвания, свързани с преподаването и ученето в Мичиганския университет, който включва най-разпространените митове, в които учителите вярват.

1. Учениците ще търсят помощ, когато имат затруднения в клас.
2. Учениците от определени групи имат нисък интелектуален потенциал, безотговорни са, адоволяват се с ниски оценки, липсват им талант и способности, имат висок потенциал само в ограничен брой училищни предмети и др.
3. Учениците от определени групи (напр. Тези от извънградските райони, тези, за които българският не е майчин език, учениците от определени етнически групи) имат слаби умения в писането
4. Слабите умения в писменото изразяване показат ограничени интелектуални способности
5. По-възрастните ученици и учениците с физически увреждания се учат по-бавно и изискват много усилия от учителя
6. Учениците, за които българският не е майчин език не могат да го научат, както своите връстници, за които езикът е майчин
7. Учениците, свързани с определени етнос, раса или друга група са експерти по всички въпроси, свързани с тази група и се чувстват удобно, когато са възприемани като източник на информация от не-членове на тази група
8. Всички членове на дадена група имат една и съща гледна точка по даден проблем и тяхната перспектива задължително е различна от перспективата на мнозинството от ученици, които не принадлежат към тази група
9. Учениците от определени групи е по-вероятно да бъдат проблемни или пасивни.

²⁰ Тази глава от наръчника е адаптирана версия на част от статията „30 Ways to Become a Culturally Sensitive Educator“ с автор Сара Бригс, публикувана на 03.03.2014г.: <https://www.opencolleges.edu.au/informed/features/culturally-sensitive-educator/>

Х. Примерни дейности за работа с деца и младежи

1. Цвете на идентичността

Всеки ученик получава предварително подготвена картинка на цвете с 5-7 листа. Учителят може да избере върху кои идентичности да се фокусира в рамките на тази дейност. Например: националност, расова или етническа принадлежност, религия, езици, джендър и др.

Всяко дете записва името си в тичинката на своето цвете, след което учителят инструктира децата как да оцветят своето цвете. Например, учителят може да каже: „момчетата оцветяват едно листенце в зелено, момичетата оцветяват едно листенце в жълто“ или „ако си християнин, оцвети едно листенце в синьо, ако си мюсюлманин, оцвети едно листенце в лилаво“ и т.н. Според възрастта на децата учителят може да даде определение на термина „идентичност“.

След като задачата е изпълнена и всички листенца на цветето са оцветени, учителят следва да фасилитира кратка дискусия за осмисляне на упражнението. Въпросите за дискусията може да включват: „Всички цветя ли са еднакви? Защо са различни цветята?“ и др.

2. Цветът ми

Учениците използват боя и се опитват да смесят боите по такъв начин, че да получат цвета на кожата си и след това оцветят с него отпечатък на ръката си.

Упражнението практически показва, че цветът на кожата е труден за дефиниране и че никой човек не е напълно еднакъв с някой друг.

Въпроси за дискусия: Какви цветове ви бяха нужни, за да създадете своя собствен цвят на кожата? Има ли прилики между цветовете, които всички създадохте? Има ли ръце, които са еднакви? Има ли нечия ръка, която да е бяла?

3. Неочаквано приятелче

За тази дейност учителят трябва да предостави тобичка с камъчета или картофи, в която има по един предмет за всеки ученик в групата.

За да обясни дейността, учителят вади едно картофче/камъче от торбичката и казва: „Имам едно камъче/картофче тук. Не знам за вас, но аз никога не съм мислил/а особено много за картофите/камъчетата. Винаги съм ги приемал/а за даденост. За мене, всички картофчета/камъчета са общо-взето еднакви. Чудя се дали картофчетата/камъчетата не са като хората.“

След това всеки ученик взема един предмет от торбичката и трябва внимателно да го разгледа и изследва, да забележи неравностите, драскотините, белезите и дефектите по картофчето/камъчето. Предметите, които са си взели, са техни „приятелчета“, които трябва добре да опознаят и след това да представят на останалите.

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

След като всички деца са говорили и представили своите „приятелчета“, учителят пита: „Мислите ли, че всички камъчета/картофчета са еднакви?“, за да създаде възможност за дискусия.

След това учителят събира всички камъчета/картофчета, смесва ги и после пита учениците дали могат да намерят отново своите „приятелчета“.

Когато всички успеят да намерят своя предмет, учителят може да каже: „Изглежда, че тези предмети са малко като хората. Понякога слагаме всички хора от дадена група под общ знаменател. Говорим за тях все едно, че нямат разлики, а са едни и същи. Когато си мислим, че „всички си приличат“, ние всъщност казваме, че не сме отделили време или пък не сме сметнали, че е достатъчно важно, за да опознаем човека. Когато опознаем всеки човек, установяваме, че всеки е различен и специален по някакъв начин, точно както нашите нови приятелчета, на които иначе нямаше да обърнем особено внимание.“

4. Нарисувай ми рисунка...

Поискайте от учениците си да нарисуват полицай, доктор, адвокат, учител, учен и пр. Когато приключат, помолете ги да споделят кого са нарисували и защо. (Например: Какъв е полът на нарисуваните учител, учен, доктор и пр.? Някой нарисувал ли е тъмнокож лекар или адвокат?) Всички ли са нарисували едни и същи хора или са нарисували различни хора? Дали не сме приели, че само един тип човек може да заема тази позиция?

5. Поздрави от цял свят

Всеки ден или всяка седмица можете да представяте нов поздрав на различен език от езици, които са познати и непознати на децата. Напомняйте поздрава не само в началото на деня, но и в подходящи моменти през целия ден, за да бъде запомнен. Тази лесна задача има за цел да вдъхнови интереса на децата към различните култури и езици и да им покаже колко разнообразен е светът, в който живеем.

6. Пътешествие около света

Помолете всяко дете да донесе снимка или изрезка от вестник/списание на място, символ или предмет, свързани с друга държава. Снимката може да бъде на място, което биха искали да посетят, за което знаят от любимо детско и пр.

Залепете снимките на видимо място в класната стая и помолете всяко дете да сподели какво знаят за държавата, свързана със снимката, която са донесли.

Въпроси за дискусия: Кои неща са еднакви и различни между тази държава и нашата? Среждали ли сте хора от друга държава? Какъв език гворят там? Каква храна ядат?

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804

7. Песни от различни култури:

Намерете детски песни от различни кътчета на света и ги представете на децата, като им обясните откъде и на какъв език е всяка песен. Обяснете им какво се пее във всяка песен.

XI. ИЗТОЧНИЦИ

- Banks, J. A. (1993). Chapter 1: Multicultural Education: Historical Development, Dimensions, and Practice. *Review of Research in Education*, 19(1), 3–49. <https://doi.org/10.3102/0091732X019001003>
- Briggs, Sara (2014). 30 Ways to Become a Culturally Sensitive Educator. <https://www.opencolleges.edu.au/informed/features/culturally-sensitive-educator/>
- Kitova, T.. (2015). Birth and Abortion Rates among Roma and Bulgarian Ethnic groups in Bulgaria. *Sylwan*. 159.
- Lynch, M. (2015). 6 WAYS TO IMPLEMENT A REAL MULTICULTURAL EDUCATION IN THE CLASSROOM, *The edvocate*, <https://www.theedadvocate.org/6-ways-to-implement-a-real-multicultural-education-in-the-classroom/>
- Melissa F. Weiner. 2006. "Race in the Classroom," by Jane Bolgatz, *Teachers College Record* 108(1): 29-32.
- Multicultural Education: Goals and Dimensions, University of Washington, <https://education.uw.edu/cme/view>
- On Becoming a Global Teacher, Karla Bunga, <https://karlabunga.wordpress.com/2015/09/23/chapter-three-on-becoming-a-global-teacher/>
- Palmer, H. (1976). Mosaic versus Melting Pot?: Immigration and Ethnicity in Canada and the United States. *International Journal*, 31(3), 488–528. <https://doi.org/10.1177/002070207603100307>
- Teaching in a Multicultural Setting, Lakehead University, https://teachingmulticulturalism.weebly.com/reading-for-session-three.html?fbclid=IwAR2cFz7AxWSkK52mgh8yaYs1jh_X5UwqZJ2AE0vHz9kIVPB4X4ca72uRJYg
- The Four Stage Learning Cycle by David Kolb, *The Training Thinking*, <https://thetrainingthinking.com/en/the-four-stage-learning-cycle-by-david-kolb/>

Фондация „Солидарност в действие“, 2019г.

Солидарни и съзидателни

Контакт:

www.solidarityworks.eu

hello@solidarityworks.eu

+359 889925804